

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.8>

А. В. Пакін

*асистент викладача кафедри публічного та міжнародного права
Юридичного інституту**Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана**orcid.org/0009-0008-9425-9561*

**ПРАВА ОСОБИ, ЯКА ПРИТЯГУЄТЬСЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА КОДЕКСОМ УКРАЇНИ
ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОВОРУШЕННЯ**

На сучасному етапі реформування правової системи України питання забезпечення прав особи в адміністративному процесі набуває особливого актуального дослідження. Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення [1], який зазнав численних змін за весь час своєї дії, зберігає каральну спрямованість та неповною мірою кореспондується з положеннями Конституції України та європейськими стандартами правосуддя.

Дана наукова стаття розкриває комплекс теоретичних та практичних питань, що пов'язані із реалізацією процесуальних прав людини і громадянина, що притягується до адміністративної відповідальності в Україні. Здійснено правовий аналіз відповідності положень чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині дотримання прав особи, що притягується до адміністративної відповідальності сучасним міжнародним стандартам, зокрема статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Особлива увага приділено проблемам забезпечення таких прав людини і громадянина, як право на правову допомогу, право на ознайомлення з матеріалами справи та право на оскарження рішень суб'єктів владних повноважень до органів вищого рівня чи в судовому порядку. Виявлено прогалини у законодавстві, що стосуються презумпції невинуватості в контексті автоматичної фіксації правопорушень. На основі аналізу судової практики та рішень Конституційного Суду України запропоновано конкретні зміни до законодавства, які спрямовані на посилення гарантій захисту прав людини та громадянина, усунення дискримінаційних положень процесуального характеру.

В статті комплексно проаналізовано теоретичні та практичні проблеми реалізації процесуальних прав осіб, стосовно яких розглядаються справи про адміністративні правопорушення, а також надано науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення Кодексу України про адміністративні правопорушення у частині зміцнення правових гарантій захисту. З проведеного аналізу норм законодавства констатовано, що ключовою проблемою реалізації процесуальних прав осіб в адміністративному процесі є процесуальні обмеження щодо реальної змагальності сторін, які доцільно усунути.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, права особи, процесуальні гарантії, право на захист.

Pakin A. V. RIGHTS OF A PERSON BROUGHT TO ADMINISTRATIVE LIABILITY: PROBLEMS OF IMPLEMENTATION AND PROTECTION UNDER THE CODE OF UKRAINE ON ADMINISTRATIVE OFFENSES

At the current stage of reforming the legal system of Ukraine, the issue of ensuring individual rights in the administrative process is becoming particularly relevant for research. The current Code of Ukraine on Administrative Offenses, which has undergone numerous changes throughout its existence, retains a punitive focus and does not fully correspond to the provisions of the Constitution of Ukraine and European standards of justice.

The article reveals a complex of theoretical and practical issues related to the implementation of procedural rights of a person and a citizen held administratively liable in Ukraine. An analysis of the compliance of the provisions of the current Code of Ukraine on Administrative Offenses with modern international standards, in particular Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, was carried out.

Particular attention is paid to the problems of ensuring such human and civil rights as the right to legal assistance, the right to familiarize yourself with the case materials, and the right to appeal decisions of government officials to higher-level bodies or in court. Gaps in the legislation concerning the presumption of innocence in the context of automatic recording of offenses were identified. Based on the analysis of case law and decisions of the Constitutional Court of Ukraine, specific amendments to the legislation were proposed, which are aimed at strengthening guarantees for the protection of human and civil rights, eliminating discriminatory procedural provisions.

The article comprehensively analyzes the theoretical and applied problems of implementing the procedural rights of persons in respect of whom administrative offense cases are being considered, and also provided scientifically based proposals for improving the Code of Ukraine on Administrative Offenses in terms of strengthening legal guarantees of protection. From the analysis of the legislative norms, it was found that the key problem of the implementation of the procedural rights of individuals in the administrative process is procedural restrictions on the real adversarial nature of the parties, which should be eliminated.

Key words: administrative responsibility, individual rights, procedural guarantees, right to protection.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку правової системи України характерною є динамічна трансформація інституту адміністративної відповідальності в контексті європейської

інтеграції. Однак, незважаючи на зміну правових векторів, Кодекс України про адміністративні правопорушення багато в чому залишається продуктом радянської правової доктрини, що в пріо-

ритеті ставила не захист прав і свобод людини та громадянина, а насамперед інтереси держави та переслідувала каральну функцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теоретичну базу розуміння адміністративної відповідальності в Україні зробили Мартиновський В. В., Шаповал Р. В., Шовкопляс О. В., що досліджували питання адміністративної відповідальності та захисту прав у контексті сучасних викликів юриспруденції [2, с. 187].

Дослідження ознак адміністративної відповідальності здійснював Дрофич Ю. В. [3, с. 20]. Поштаренко О. В. в своїх працях відображала сутність адміністративної відповідальності [4, с. 178]. Омельченко І. О., Яра О. С. досліджували адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху [5, с. 247].

Проте, питання прав осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності у їхніх працях залишаються дискусійними.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз теоретичних та практичних проблем реалізації процесуальних прав особи, стосовно якої розглядається справа про адміністративне правопорушення, а також розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення Кодексу України про адміністративні правопорушення у частині зміцнення правових гарантій захисту таких осіб.

Виклад основного матеріалу. Однією з ключових проблем при притягненні особи до адміністративної відповідальності є декларативність прав, передбачених ст. 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Хоча законодавство і гарантує особі право на правову допомогу, ознайомлення з матеріалами та надання доказів, на практиці ці права часто нівелюються специфікою розгляду справ про адміністративні, так би мовити, в присутності працівника правоохоронного органу «на місці».

При розгляді адміністративних правопорушень, левову частку яких становлять в основному правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, наявною та актуальною є проблема реалізації права особи на захист, в тому числі на безоплатну правову допомогу. Європейський суд з прав людини у справі «Надточій проти України» [6] вказав, що адміністративні правопорушення, за які передбачено суворі санкції, порівнюються до кримінальних. Проте чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить дієвого механізму забезпечення безоплатної правової допомоги на стадії складання протоколу про адміністративне правопорушення. На практиці зазвичай трапляються випадки, коли працівник правоохоронного

органу виносить постанову про вчинення адміністративного правопорушення за 5-10 хвилин, та особа фізично не встигає скористатися для свого захисту правовою допомогою фахівця в галузі права, в тому числі адвоката, що робить право на захист ілюзорним.

Фундаментальним недоліком чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення є повне ігнорування правової позиції Європейського суду з прав людини щодо автономного розуміння поняття «кримінальне обвинувачення». У справі «Енгель та інші проти Нідерландів» [7] Європейський суд з прав людини визначив три критерії (так звані «критерії Енгеля»), за якими правопорушення, що за національним законом вважається адміністративним, має розцінюватися як кримінальне, а саме:

1) правова кваліфікація правопорушення в національному праві.

2) природа самого правопорушення (його спрямованість на невизначене коло осіб та каральна мета).

3) характер та ступінь суворості передбаченого стягнення.

В українських реаліях сьогодення такі стягнення, як адміністративний арешт, оплатне вилучення предмета або позбавлення спеціального права (наприклад, керування транспортним засобом на певний строк), за своєю суттю порівнюються та мають певні притаманні ознаки кримінальних покарань. Проте, процесуальний статус особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, значно вужчий, ніж у підозрюваного в кримінальному провадженні.

В Законі України «Про безоплатну правничу допомогу» [8] задекларовано безоплатність правничої допомоги, передбачено право на захисника, проте чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить імперативного обов'язку суб'єкта владних повноважень зупинити розгляд адміністративної справи задля забезпечення участі фахівця у галузі права чи адвоката задля забезпечення прав та свобод особи, що притягається до адміністративної відповідальності. Це створює ситуацію, коли незахищені від свавілля правоохоронних органів громадяни залишаються без професійної правової допомоги в адміністративних справах, де на них може бути накладено адміністративне стягнення.

Тому сама процедура, передбачена ст. 258 Кодексу України про адміністративні правопорушення, фактично зводить нанівець право на особи захист. Якщо працівник правоохоронного органу приймає рішення негайно, а особа не має достатнього часу і можливостей для підготовки свого захисту, то це є прямим порушенням пп. «б» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [9].

При чому на практиці роз'яснення працівником правоохоронного органу прав за ст. 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 63 Конституції України [10] часто відбувається вже після того, як особа надала пояснення проти себе або підписала протокол про адміністративне правопорушення.

Також, на практиці мають місце суперечності автоматичної фіксації правопорушень та презумпції невинуватості. Це є характерним для адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху. Саме запровадження на законодавчому рівні відеофіксації порушень правил дорожнього руху створило правову таку аномалію, коли відповідальність за вчинене адміністративне правопорушення несе власник транспортного засобу, а не особа, яка вчинила певне адміністративне правопорушення, керуючи відповідним транспортним засобом. Впровадження систем автоматичної фіксації правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху стало викликом для класичної доктрини адміністративного права. Основна наукова проблема полягає в законодавчій конструкції, яка фактично запровадила відповідальність за чужу вину, оскільки суб'єктом відповідальності стає фізична особа або керівник юридичної особи, за якою зареєстровано транспортний засіб, а не фактичний водій-правопорушник. Це перекладає тягар доказування на громадянина, що прямо суперечить ст. 62 Конституції України. У таких адміністративних справах особа фактично позбавлена права на індивідуалізацію відповідальності.

Водночас, стаття 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення вимагає при накладенні стягнення враховувати особу порушника, ступінь його вини, майновий стан та обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність. При автоматичній фіксації адміністративних правопорушень та складенні постанови про притягнення особи до адміністративної відповідальності ці вимоги ігноруються, що перетворює адміністративне стягнення на так званий механічний фінансовий збір, позбавляючи його виховної функції.

Варто звернути увагу на Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 [1], де суд чітко зазначив, «що суб'єктом, який підлягає адміністративній відповідальності в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, є фізична особа». Сучасні спроби обійти цю позицію через термін «відповідальна особа» (власник) створюють небезпечний прецедент обмеження прав людини заради процесуальної економії.

Тому на практиці досить поширеними є випадки, коли власник транспортного засобу, отримавши постанову про притягнення його до адмі-

ністративної відповідальності у сфері безпеки дорожнього руху, що зафіксовано за допомогою засобів відеофіксації, часто стикається з неможливістю довести свою непричетність, якщо він, наприклад, передав авто для керування іншій особі за усним договором або у нього відсутній зв'язок з фактичним користувачем транспортного засобу. Такий підхід нівелює право особи на справедливий розгляд справи про адміністративне правопорушення, оскільки органи, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, часто стають на бік фіскальних інтересів держави.

Задля забезпечення прав особи в умовах діджиталізації варто звернути увагу на розробку відповідних механізмів, які б дозволяли ідентифікувати реального правопорушника до моменту винесення постанови про накладення адміністративного стягнення, або передбачити безумовне скасування вже накладного стягнення на власника транспортного засобу за умови надання ним мінімальних доказів перебування транспортного засобу у володінні іншої особи.

Також на відміну від кримінально-процесуального законодавства України, Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить чіткого правила про недопустимість доказів, отриманих із порушенням прав особи, тобто відсутній такий процесуальний інститут як допустимість доказів. Дана прогалина в законодавстві також призводить до того, що органи, уповноважені накладати адміністративні стягнення, часто приймають як докази відеозаписи з приватних пристроїв або матеріали, отримані без роз'яснення особі її прав всупереч статті 63 Конституції України.

Висновки. Таким чином, з метою заповнення зазначених вище прогалин в законодавстві та закріплення права особи на правову допомогу пропонуємо доповнити статтю 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення новою частиною слідуєчого змісту: «У випадку, якщо особа бажає залучити до розгляду справи про адміністративне правопорушення фахівця у галузі права чи адвоката, то розгляд справи про адміністративне правопорушення має бути перенесений до органу, уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення. Орган, уповноважений розглядати справу про адміністративне правопорушення, забезпечує особі право скористатися правовою допомогою фахівця у галузі права чи адвоката».

Також, задля належного права на захист пропонуємо доповнити статтю 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення новою частиною слідуєчого змісту: «Участь адвоката у розгляді справ про адміністративні правопорушення, де санкція статті передбачає адміністративний арешт або позбавлення права керувати транспортним засобом, є обов'язковою»,

а статтю 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення новою частиною слідуючого змісту: «Не підлягають розгляду в справі про адміністративне правопорушення в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху докази, в яких фізична особа не є ідентифікованою».

У подальшому плануємо продовжити дослідження питання права осіб, що притягаються до адміністративної відповідальності шляхом виявлення проблемних питань, що виникають при практичному застосуванні норм адміністративного законодавства та заповнення прогалин в певних сферах.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>
2. Шаповал Р. В., Мартиновський В. В., Шовкопляс О. В. Адміністративно-правові наслідки порушення правил дорожнього руху. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9/2025. С. С. 187.
3. Дрофич Ю.В. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності: аналіз сучасної адміністративно-правової літератури. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. № 73. Ч. 2. С. 18–26. С. 20.
4. Поштаренко О. Поняття, сутність та зміст адміністративної відповідальності в умовах нової парадигми адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 174–179. С. 178.
5. Омельченко І.О., Яра О.С. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 244–247. С. 247.
6. Справа «Надточій проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15.05.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_404 (дата звернення: 13.01.2026).
7. Справа «Енгель та інші проти Нідерландів» (Engel and Others v. the Netherlands) : рішення ЄСПЛ від 08.06.1976.
8. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
9. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>
10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) : Рішення Конституційного суду України від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v023p710-10>

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025